

Міжнародна торгівля України природним каменем під час війни

(Представлено: к.т.н., доц. Криворучко А.О.)

Однією з ключових сфер промисловості є видобування та обробка природного каменю, яка вирізняється різноманітністю облицювальних матеріалів із широким спектром кольорів, що відомі не лише в Україні, а й у всьому світі. Нині з 255 родовищ каменю для облицювання активно експлуатується 136, де добуваються різноманітні корисні копалини, такі як: граніт, гранодіорит, ендербіт, граносієніт, сієніт, кварцовий сієніт, монціоніт, габро, анортозит, лабрадорит, пісковик, базальт, мармур, мармуризований вапняк, вапняк, андезит та туф.

Через бойові дії, окупацію частини території та руйнування інфраструктури значно скоротилася можливість видобутку та експорту природного каменю.

Багато підприємств з видобутку та переробки природного каменю були зруйновані або змушені евакуюватися, що призвело до втрати робочих місць та зменшення надходжень до бюджету.

Логістичні проблеми, пов'язані з блокадою морських портів та пошкодженням транспортної інфраструктури, значно ускладнюють та здорожують експорт природного каменю.

У публікації було встановлено, що експорт природного каменю у традиційні країни-імпортери, такі як росія та Білорусь зник, що призвело до зростання обсягів експорту до країн Європи, але цей ринок має свої обмеження та потребує додаткових зусиль з просування української продукції. Було встановлено нові ринки збуту, але їх потенціал ще не повністю розкрито. Дослідження показало, що експорт природного каменю з України у 2023 році виріс на 61 % порівняно з 2022 роком. Це свідчить про зростання попиту на український природний камінь на світовому ринку.

Ключові слова: природний камінь; експорт; ринки збуту; країни-імпортери.

Актуальність теми. Війна в Україні суттєво вплинула на багато сфер економіки, враховуючи й експорт природного каменю. Через бойові дії, пошкодження інфраструктури та логістичні проблеми українським компаніям стало значно складніше вивозити свою продукцію на світові ринки. Ця тема є актуальною для наукового дослідження з кількох причин:

1. Економічне значення експорту природного каменю:

- природний камінь є одним з важливих експортних товарів України. У 2021 році експорт граніту та базальту з України склав понад 500 мільйонів доларів США;
- експорт природного каменю робить значний внесок у державний бюджет та ВВП України;
- ця галузь забезпечує робочі місця для тисяч людей;

2. Вплив війни на експорт природного каменю:

- війна призвела до значного скорочення обсягів експорту природного каменю з України;
- українські компанії змушені шукати нові шляхи експорту своєї продукції, що пов'язано з додатковими витратами та складнощами;
- зростання цін на енергоносії та транспортні послуги робить експорт природного каменю менш рентабельним.

Дослідження труднощів експорту природного каменю з України є актуальною та науковою темою, яка має значну практичну значущість. Результати дослідження можуть допомогти українським компаніям та державі подолати виклики воєнного часу та знову наростити обсяги експорту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасних умовах глобалізації світового ринку природного каменю українським підприємствам варто звернути увагу на рекламу власних торгових марок та бренду компанії. Впізнаваність бренду значно впливає на сприйняту якість продукції та її конкурентоспроможність на ринку. Крім того, важливо мати інформацію про ринки країни, але ще головніше мати контакти та встановлювати відносини з ключовими фігурами на новому ринку, щоб мати можливість успішно вести бізнес.

Перед тим як розпочати будь-які бізнес-ініціативи, компанія має провести дослідження щодо особливостей цільових ринків. Аналіз ринку враховує ряд критеріїв, які визначають придатність території для експорту. Важливо також мати об'єктивні дані щодо економічної ситуації у країнах-партнерах,

наприклад, вимірювання виробленої електроенергії на душу населення, яке допомагає класифікувати ступінь їх розвитку.

Необхідно також детально вивчити конкурентні переваги і слабкі сторони, а також з'ясувати, яку продукцію вже пропонує конкуренція, її якість та цінову політику. Рівень конкуренції, як на місцевому, так і на міжнародному рівні, варто враховувати під час формування стратегії та ціноутворення. Фактори ризику, такі як платежі, регулювання чи законодавство, також мають велике значення і вимагають уважного аналізу для успішного подолання.

Проведення аналізу методів та моделей оцінки конкурентоспроможності підприємств галузі природного каменю, узагальнення основних висновків з використанням критеріїв ефективності дозволить прийняти правильні маркетингові рішення для стимулювання розвитку цієї галузі. Основною метою статті є виявлення тенденцій розвитку світового ринку природного каменю та їх впливу на промисловість України в цій галузі.

Викладення основного матеріалу. Під час фокус-групового дослідження експортери виокремили основні проблеми експортної діяльності:

- втрата частини внутрішніх і зовнішніх ринків збуту;
- проблеми з нестачею кваліфікованих кадрів, мобілізація чоловіків та виїзд жінок за кордон;
- проблема з логістикою, оскільки більшість логістичних шляхів перед війною проходила через територію росії й Білорусі;
- мала пропускна здатність митних постів;
- здорожчання послуг перевезення і значне збільшення термінів поставки, блокування портів, втрата конкурентоспроможності через надвисоку транспортну складову, проблеми з залізничними перевезеннями;
- відмова іноземних партнерів у співпраці через небезпеку і ризики невиконання договорів через війну;
- державне регулювання курсу валют через різницю в курсах, що призводило до втрат для підприємств-експортерів при валютних операціях;
- збільшення грошових і часових витрат, пов'язаних з усіма процедурами митного оформлення та відвантаження продукції через повітряні тривоги, відключення електроенергії;
- неможливість вчасного завершення валютних операцій через закриття портів, митних переходів, валютні обмеження, що спричиняло накладення штрафних санкцій;
- додаткові перевірки банків щодо кінцевих бенефіціарів для встановлення відсутності зв'язків з РФ та санкційного законодавства.

Важливо зазначити, що у жовтні більшість респондентів визнавала, що, незважаючи на зазначені вище проблеми, бізнес поступово адаптувався до нових умов та налагодив процес експорту. Через зупинку експорту до росії, Білорусі та нові ринки збуту.

Географія країн експорту частково зазнала змін. Деякі компанії, як приклад, замінили втрачений ринок у Білорусі, знаходячи нових партнерів у країнах Прибалтики. Представник одного з підприємств зазначив, що їхня компанія почала експортувати в США під час війни.

Номенклатура та види продукції практично не зазнали змін. Деякі експортери зауважили про більш лояльне ставлення контрагентів, надання кращих умов, відстрочки платежів та збільшення термінів поставки. Підвищення лояльності споживачів може бути наслідком маркування продукції українських компаній патріотичними мотивами або пакування продукції упаковкою з жовто-блакитними стікерами.

Загалом збільшення обсягів експорту відбувалося за рахунок збільшення вартості контрактів і кількості замовлень від контрагентів.

Підприємці не вказували на системні проблеми чи недоліки під час здійснення митних процедур, але вказували на проблеми суб'єктивного характеру, такі як черги на пунктах пропуску та витрачання багато часу на прийняття рішень. Якість комунікації між працівниками митниці та бізнесом була задовільною, хоча, за словами респондентів, іноді було відчутно дефіцит кадрів на митниці.

В цілому більшість проблем можна вирішити шляхом розширення пропускної здатності та будівництва нових сучасних автомобільних і залізничних пунктів перетину державного кордону на Заході України, а також поліпшення технічної та організаційної сумісності залізничних систем України та ЄС.

Експорт природного каменю з України зростає у 2019–2021 роках (рис. 1). Найпопулярнішими видами експортованого з України природного каменю є граніт, габро та лабрадорити, що становить 70 % від загального експорту природного каменю. Вапняк та мармур є третім за популярністю видом експортованого з України природного каменю.

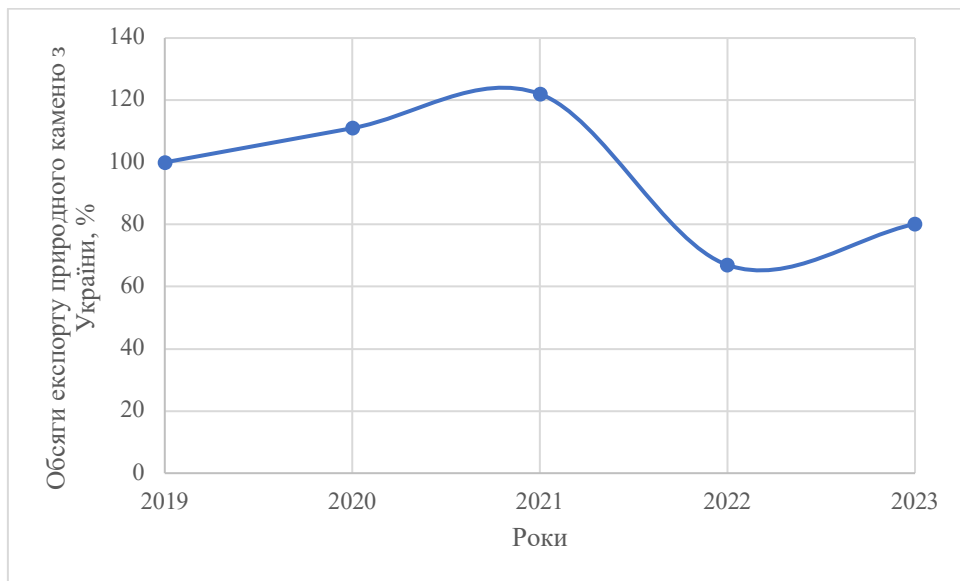

Рис. 1. Динаміка зміни обсягів експорту природного облицювального каменю з України

Експорт природного каменю з України значно знизився у 2022 році через війну. Вартість експорту у 2022 році на 55 % нижча, ніж у 2021 році.

Експорт природного каменю з України поступово почав відновлюватися у 2023 році через налагодження роботи транспортної логістики.

Країнами-імпортерами в 2022 році були як країни Європи, такі країни пострадянського союзу (рис. 2).

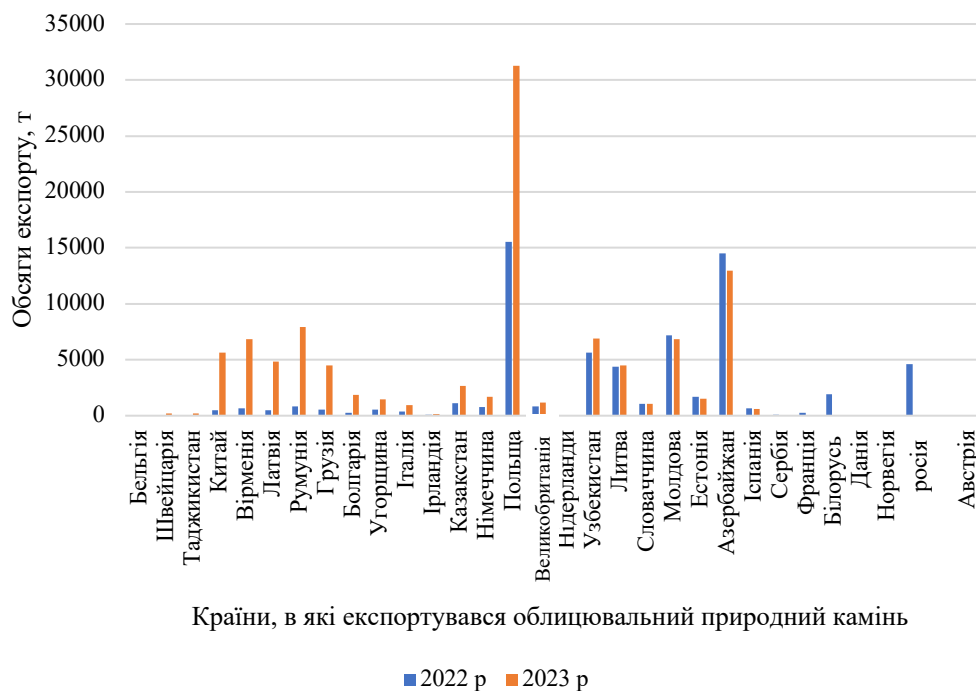

Рис. 2. Країни-імпортери природного облицювального каменю з України в 2022–2023 роках

Найбільшими імпортерами в 2022 році були такі країни, як: Польща (15552 т), Азербайджан (14528 т), Молдова (7193 т), Узбекистан (5630 т), Литва (4369 т), Казахстан (1107 т), Естонія (1684 т).

Такі країни, як Казахстан, Естонія, Ірландія, Іспанія, Латвія, Нідерланди, Словаччина, Таджикистан, Болгарія імпортували лише готову продукцію з декоративного природного каменю.

Польща, Азербайджан, Молдова, Литва, Німеччина, Румунія, Угорщина, Узбекистан, Франція, Чехія, Великобританія імпортували в основному готову продукцію з природного каменю (ритуальні вироби, облицювальна плитка, бруківка) та невелику кількість блоків (більшу частку становить Польща). Велика частка блоків природного каменю імпортувалася в Грузію.

В Італію, Китай, Сербію імпортувалися лише блоки природного каменю. При чому відвантаження блоків природного каменю в 2023 році у Китай виросло майже в 10 разів порівняно з 2022 роком, це пов'язано з покращенням логістики. Сербія в 2023 році знизилла імпорт українського природного каменю в два рази. Із задекларованої вартості блоків природного каменю найвища вартість продукції, яка експортувалася з України, була в Італію, найменша – в Сербію. Задекларована вартість блоків, які експортувалися в Сербію, менша майже в 7 разів порівняно з Італією, в 5 разів – з Китаєм, що свідчить про можливі недоброчесні торгові відносини.

Продукція з природного каменю з найдорожчою задекларованою вартістю експортувалася в країни: Великобританія, Швейцарія, Нідерланди, Іспанія, Австрія, це можливо пояснити тим, що в ці країни експортувалися вироби з природного каменю з доданою вартістю – елементи каменів, декоративні столики тощо. У такі країни, як Польща, Узбекистан, Грузія, Латвія, Вірменія, Китай, Сербія відправлялася продукція з природного каменю за найнижчою ціною, яка була задекларована українською митницею.

У 2023 році експорт природного каменю з України виріс на 61 % порівняно з 2022 роком. Зростання експорту у відсотках по країнах наведено на рисунку 3. Невелике зростання експорту відбулося (на 101 %) у Польщу порівняно з іншими країнами, але за об'ємом це склало 30 % від загального експорту України. Жваво почали нарощувати об'єми такі країни, як Румунія (зростання відбулося в 8,4 рази порівняно з 2022 роком, що склало 7,8 % від загального експорту України), Грузія (зростання відбулося в 7 разів порівняно з 2022 роком, що склало 4,5 % від загального експорту України), Болгарія (зростання відбулося в 6,9 рази порівняно з 2022 роком, що склало 1,8 % від загального експорту України). Різке підвищення попиту в Грузії та в Польщі можна пояснити можливим реекспортом у Білорусь та Росію.

З рисунка 3 можна побачити різке зростання експорту природного каменю в країни: Чехія (403 рази), Бельгія (156 разів), Швейцарія (26,3 рази), Таджикистан (15,9 рази), незважаючи на це, загальна частка експорту в ці країни в загальному експорті України становить 1,3 %.

У 2023 році географія експорту природного каменю з України поповнилася країнами: Японія, Швеція, Чорногорія, Фінляндія, Туркменістан, Туреччина, Сполучені Штати Америки, Тайвань, Саудівська Аравія, Монако, Мексика, Кіпр, Канада, Ісландія, Ірак, Індія, Боснія і Герцеговина, Бангладеш. Обсяг експорту в ці країни незначний – 4,8 % від загального експорту, але на даний час ми бачимо в 2023 році поживлення торгівлі природним декоративним каменем.

Рис. 3. Тенденція зростання експорту природного каменю з України в 2023 році, порівняно з 2022, роком у %

Важливо зазначити, що експорт природного каменю з України в 2024 році може змінюватися залежно від багатьох факторів, враховуючи ситуацію на фронті в Україні, темпи відновлення інфраструктури та стан світової економіки.

Висновки:

1. Експорт природного каменю з України у 2023 році значно виріс порівняно з 2022 роком на 61 %. Це свідчить про зростання попиту на український природний камінь на світовому ринку;

2. Найбільшими імпортерами українського природного каменю у 2023 році були:
  - готова продукція: Польща, Азербайджан, Молдова, Литва, Німеччина, Румунія, Угорщина, Узбекистан, Франція, Чехія, Великобританія;
  - блоки: Грузія, Італія, Китай;
3. Зростання експорту у відсотках по країнах значно різняться. Найбільше зростання спостерігається у Румунії (8,4 раза), Грузії (7 разів) та Болгарії (6,9 раза);
4. Географія експорту природного каменю з України розширилася. У 2023 році Україна експортувала природний камінь до 32 нових країн, таких як Японія, Швеція, Чорногорія, Фінляндія, Туркменістан, Туреччина, Сполучені Штати Америки та інші;
5. Ціна експортованого природного каменю значно відрізняється залежно від країни призначення. Найдорожчий природний камінь експортується до Великобританії, Швейцарії, Нідерландів, Іспанії та Австрії. Найдешевший – до Польщі, Узбекистану, Грузії, Латвії, Вірменії, Китаю та Сербії;
6. Існує ймовірність реекспорту українського природного каменю до Білорусі та росії. Різке зростання експорту до Польщі та Грузії може бути пов'язане з цим фактором;
7. Загалом експорт природного каменю з України у 2023 році був успішним. Зростання попиту, розширення географії експорту та поживлення торгівлі з новими країнами свідчать про те, що український природний камінь є конкурентоспроможним на світовому ринку.

Список використаної літератури:

1. Волков В. Проблеми обліку експортно-імпортних операцій добувної галузі України / В.Волков, Л.Горошкова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Геологія. – 2018. – № 4 (83). – С. 57–62.
2. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Ляшенко В.І. Порівняльна оцінка експортних можливостей продукції гірничодобувного комплексу України / В.І. Ляшенко, Н.В. Осадча, О.В. Галясовська // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2018. – Вип. 4. – С. 208–218.
4. Шацька З.Я. Шляхи підвищення ефективності діяльності підприємств гірничодобувної промисловості в сучасних умовах / З.Я. Шацька, Т.Д. Ганзюк // Причорноморські економічні студії. – 2016. – Вип. 10. – С. 158–161.
5. MiningWorld Ukraine [Electronic resource]. – Access mode : <https://miningworld.com.ua/uk-UA/>.
6. Тенденції розвитку ринку декоративного камення України / В.І. Шамрай, В.В. Мельник-Шамрай, В.В. Котенко та інші // Технічна інженерія. – 2023. – № 1 (91). – С. 377–384.
7. Arotile [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.arotile.com/>.
8. Dimpomar. Natural Stone from Portugal and Around the World [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.dimpomar.com/en/>.
9. Dermitzakis Bros SA – Greek White Marble [Electronic resource]. – Access mode : <https://dermitzakis.com/>.
10. Levantina. The Natural Stone Company [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.levantina.com/en/>.
11. Margraf. Spa-Industria Marmi Vicentini [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.margraf.it/>.
12. Polycor. Natural Stones [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.polycor.com/>.
13. Macdonald E.K. Brand Awareness Effects on Consumer Decision Making for a Common, Repeat Purchase Product: A Replication / E.K. Macdonald, B.M. Sharp // Journal of Business Research. – 2000. – Vol. 48, № 1. – P. 5–15. DOI: 10.1016/s0148-2963(98)00070-8.

References:

1. Volkov, V. and Horoshkova, L. (2018), «Problemy obliku eksportno-impornykh operatsii dobuynoi haluzi Ukrainy», *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Heolohiia*, No. 4 (83), pp. 57–62.
2. Derzhavna sluzhba statystyky, [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Liashenko, V.I., Osadcha, N.V and Haliasovska, O.V. (2018), «Porivnialna otsinka eksportnykh mozhlyvostei produktsii hirnychodobuvnoho kompleksu Ukrainy», *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, Issue 4, pp. 208–218.
4. Shatska, Z.Ia. and Hanzhuk, T.D. (2016), «Shliakhy pidvyschennia efektyvnosti diialnosti pidpriemstv hirnychodobuvnoi promyslovosti v suchasnykh umovakh», *Prychornomorski ekonomichni studii*, Issue 10, pp. 158–161.
5. *MiningWorld Ukraine*, [Online], available at: <https://miningworld.com.ua/uk-UA/>
6. Shamrai, V.I., Melnyk-Shamrai, V.V., Kotenko, V.V. et al. (2023), «Tendentsii rozvytku rynku dekoratyvnoho kaminnia Ukrainy», *Tekhnichna inzheneriia*, No. 1 (91), pp. 377–384.
7. Arotile, [Online], available at: <https://www.arotile.com/>
8. Dimpomar. Natural Stone from Portugal and Around the World, [Online], available at: <https://www.dimpomar.com/en/>
9. Dermitzakis Bros SA – Greek White Marble, [Online], available at: <https://dermitzakis.com/>
10. Levantina. The Natural Stone Company, [Online], available at: <https://www.levantina.com/en/>
11. Margraf. Spa-Industria Marmi Vicentini, [Online], available at: <https://www.margraf.it/>
12. Polycor. Natural Stones, [Online], available at: <https://www.polycor.com/>

13. Macdonald, E.K. and Sharp, B.M. (2000), «Brand Awareness Effects on Consumer Decision Making for a Common, Repeat Purchase Product: A Replication», *Journal of Business Research*, Vol. 48, No. 1, pp. 5–15, doi: 10.1016/s0148-2963(98)00070-8.

Микитенко Сергій Вікторович – аспірант кафедри маркетингу Державного університету «Житомирська політехніка».

<https://orcid.org/0000-0002-4009-4916>.

Наукові інтереси:

- видобуток та обробка природного каменю;
- гірництво.

E-mail: nikagran@gmail.com.

Сироїд Євгеній Сергійович – інженер.

<https://orcid.org/0009-0000-6993-7430>.

Наукові інтереси:

- видобуток та обробка природного каменю;
- гірництво.

E-mail: syroides@ukr.net.

Mykytenko S.V., Syroid Ye.S.

Ukraine's international trade in natural stone during the war

One of the key areas of industry is the extraction and processing of natural stone, which is marked by a variety of facing materials with a wide range of colours, which are known not only in Ukraine, but also around the world. Currently, out of 255 deposits of stone for facing, 136 are actively used, where various minerals are extracted, such as granite, granodiorite, enderbite, granosienite, sienite, quartz sienite, monzonite, gabbro, anorthosite, labradorite, sandstone, basalt, marble, marbled limestone, limestone, andesite and tuff.

Due to the military action, the occupation of part of the territory and the destruction of infrastructure, the possibility of mining and exporting natural stone has significantly decreased.

Many natural stone mining and processing plants were destroyed or forced to evacuate, resulting in job losses and reduced budget revenues.

Logistical problems related to the blockade of seaports and damage to transport infrastructure significantly complicate and increase the cost of exporting natural stone.

The publication found that the export of natural stone to traditional importing countries, such as Russia and Belarus, disappeared, which led to an increase in exports to European countries, but this market has its limitations and requires additional efforts to promote Ukrainian products. New sales markets have been identified, but their potential has not yet been fully revealed. The study showed that the export of natural stone from Ukraine in 2023 increased by 61% compared to 2022. This indicates an increase in demand for Ukrainian natural stone on the world market.

Keywords: natural stone; export; sales markets; importing countries.

Стаття надійшла до редакції 07.05.2024.